

*К. Ю. Васильєва,
аспірант, Національний університет "Кієво-Могилянська академія"*

РОЛЬ СТРАХУВАННЯ В УБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті досліджено сутність захисної діяльності страховиків на підприємствах; обґрунтовано страховий механізм для забезпечення економічних ризиків, визначені основні можливості та необхідні умови для створення механізму запобігання економічним загрозам.

The article examines the essence of security of the insurers in the business; proved importance of an insurance mechanism to safeguard the economic risks; identified key features and necessary conditions for establishing a mechanism to prevent economic threats.

*Ключові слова: резервний фонд, економічні ризики, економічна безпека.
Key words: emergency fund, economic risks, economic security.*

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Сучасну вітчизняну економічну систему характеризує надзвичайно високий ступінь уразливості кожної її окремої ланки до різноманітних ризиків, що свідчить про відсутність достатнього рівня економічної безпеки. Економічні суб'єкти особливо гостро відчувають невпевненість у своєму майбутньому, оскільки прагнення успішного та стабільного розвитку наштовхується на несформований або ж нефункціональний апарат управління діяльності суб'єкта. Найяскравіше ця ситуація проявляється в умовах безперервних змін економічної та політичної сфер життя країни на виробничих підприємствах. Недорозвиненість механізмів зниження негативних факторів на стан підприємств заважає їм адекватно та своєчасно реагувати на динаміку соціальних та економічних процесів, що відбуваються у країні.

Досвід зарубіжних країн з розвиненим ринковим господарством свідчить, що найефективнішим механізмом забезпечення економічних ризиків є механізм страхування, який забезпечує відшкодування збитків, захищає та забезпечує соціально-економічну стабільність.

Потенціальна роль страхування як фактора економічної безпеки величезна, адже проявляється вона, перш за все, на мікроекономічному рівні, оскільки будь-які страхові договори укладаються фізичними та юридич-

ними особами з метою захисту майнових інтересів. У зв'язку з цим актуальними є дослідження, що спрямовані на дослідження методології страхування у питаннях економічної безпеки. Вирішення цього важливого загальнонаціонального завдання визначає значимість наукових досліджень у галузі теоретичних основ страхування в умовах ринкової економіки, які будуть закладені в основу практичної реалізації страхових відносин, спрямованих на погодження інтересів економічних суб'єктів з питань страхового захисту, і тим самим сприятимуть підвищенню ефективності функціонування економіки в цілому.

ПОПЕРЕДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ТЕМОЮ РОБОТИ

Значний вклад у дослідження проблемних питань страхового захисту зробили як вітчизняні, так і закордонні вчені, серед яких А. Гезау, Д. Ламберт, В. Хагер, В.Д. Базилевич, О.І. Барановський, Н.Б. Грищенко, О.Д. Заруба, В.В. Корнеєв, С.С. Осадець, В.К. Райхер, Л.І. Рейтман, О.В. Козьменко, В.В. Шахов, Я.П. Шумелда та ін. Проте спроби комплексного аналізу проблем у цілому ряді робіт останніх років виявилися недостатніми для цілісного представлення системної концепції забезпечення економічних ризиків. Посиленого дослідження потребують також питання розвитку страхування в умовах ринкової економіки.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є визначення якісної природи страхового захисту, обґрунтування страхового механізму для забезпечення економічних ризиків, характеристики можливостей та необхідних умов для створення такого механізму з метою запобігання економічним загрозам.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасна література пропонує безліч визначень безпеки економічних суб'єктів, загальний зміст яких визначає її як стан, при якому ризики виникнення несприятливих умов не перевищують допустимого значення.

Зважаючи на необхідність числової оцінки ризику та її допустимого значення, таке визначення є не дуже вдалим, оскільки стан економічної безпеки не може бути заданий деякою числовою величиною. Більш доцільним видається введення іншого поняття безпеки, яке включало б у себе визначення ситуації, коли стан безпеки переходить у стан ризику, а також визначення самих несприятливих обставин такого переходу. Оскільки економічна безпека досягається в процесі управління для її збереження, у такому визначенні мають бути задані критерії економічної безпеки для оцінки досягнутої мети. У цьому випадку більш відповідним буде наступне визначення: економічна безпека суб'єкта підприємницької діяльності — це такий стан, при якому найважливіші показники його діяльності максимально наближені до визначених у раніше розробленій стратегії розвитку, — оскільки управління економічною діяльністю підприємства провадиться відповідно до розроблених стратегічних цілей підприємства, які характеризуються якісними та кількісними характеристиками.

У країнах з відносно стабільними економічними умовами господарчі суб'єкти особливу увагу приділяють питанням економічної безпеки. Що стосується нашої країни, враховуючи фактори економічної нестабільності, які ще більше ускладнюють управління підприємствами, проблемним питанням аналізу і управління ризиками, що виникають в процесі їхньої економічної діяльності, до недавнього часу приділялося дуже мало уваги. Лише фінансова криза змусила підприємства реального сектора економіки звернутися до питань управління економічними ризиками.

Як уже зазначалося вище, стратегічні плани підприємства розробляються з огляду на деякі фіксовані умови або ж на їхній прогнозований розвиток. Можливість відхилення від цього розвитку характеризується поняттям "господарчий ризик". Якщо розрахунки вірні, такий ризик компенсується можливістю отримати додатковий прибуток, проте стратегія підприємства чітко зважає співвідношення можливого ризику та шансу додаткового прибутку. Така зважливість втілюється у запланованих значеннях важливих стратегічних показників і максимально допустимого відхилення від них. Перевищення допустимого значення розглядається у розрізі неприйняттого ризику, хоча й може означати підвищення очікуваного прибутку. Таким чином, головним завданням розробки стратегії підприємства є раціональне осмислення можливості прийняття "ризикованого" рішення, передбачення можливих наслідків такого рішення, виявлення потенціальних загроз на шляху до визначеної мети, а також можливості "застрахуватися" на випадок передбачуваного розвитку подій.

Факторами ризику стратегічного розвитку підприємства, які загрожують знизити рівень його безпеки, називають передумови, що збільшують ймовірність реального настання подій, які у випадку свого здійснення негативно вплинуть на хід стратегічного розвитку підприємства. До числа таких подій відносять і ті, що можна було передбачити, але неможливо точно визначити момент їхнього настання, і ті, що передбачити було неможливо (такі події ще називають ситуаціями невизначеності).

Причинами реалізації чи настання ризикових подій називають об'єктивні чи суб'єктивні дії або рішення, які спричиняють небажаний розвиток, несприятливий для реалізації стратегії підприємства. Ризик має виражатися у порівняльних показниках, щоб особа, яка приймає рішення, мала змогу судити про істотність тих чи інших факторів ризику, а також про достатність запобіжних заходів. Якщо ризик можна підпорядкувати вирахуванню з точки зору ймовірності його настання і розміру можливих збитків, то найефективніше запобігти такому ризику можна за допомогою страхування.

Загальновідомі три основні способи управління ризиками [7, с. 10—11]:

— поглинання ризику у разі його слабкості або ж якщо виключено можливість використання інших способів;

— ухилення від ризику (застосовуються, переважно, у мобільних системах);

— розподіл і передача ризику.

Проте жоден із цих способів не може забезпечити повного запобігання ризику. Деяка частина його так і залишається на утриманні господарчого суб'єкта, а тому на практиці найчастіше застосовують різноманітне сполучення усіх трьох способів залежно від виду діяльності та очікуваних загроз.

Єдиним достатньо універсальним способом передачі ризику професійній організації на сьогоднішній день залишається страхування. Воно гармонійно вписується у будь-які економічні відносини — міжнародні, державні й корпоративні фінанси, кредитну систему, вторинний фінансовий ринок, при цьому зберігає і розвиває властиву їм змістову й організаційну специфіку.

Дослідники поділяють всю сукупність страхових відносин на три групи [8]:

— пов'язані з проявом характерних страхових інтересів учасників страхування, визначенням його найзагальніших умов;

— пов'язані з формуванням коштів страхового фонду;

— пов'язані з витрачанням коштів страхового фонду.

Варто зауважити, що сама потреба у страхуванні не може забезпечити автоматичного перетворення потенційного страхувальника у реального. У страхові відносини потенційний страхувальник вступає лише тоді, коли страховий інтерес чітко ним усвідомлюється. Проте навіть наявність страхового інтересу не отожднюється з попитом на страхову послугу, адже для її придбання потенційний страхувальник має бути платоспроможним.

Страхування належить до стадій виробництва, розподілу, обміну й споживання, оскільки страховики надають специфічні страхові послуги, розподіляють грошові кошти, беруть участь в обмінних процесах, а також певною мірою забезпечують виробниче й особисте споживання, [1, с. 58—60].

Вочевидь, застосування страхового механізму для забезпечення економічної безпеки випливає з її внутрішньої сутності, з її природи. До основних блоків інструментів страхового захисту, спрямованого на зниження ступеня ризику у процесі розвитку підприємства, є страхування майна, страхування відповідальності та особисте страхування. Можливість укладення договору страхування вимагає обчислення ризиків, від яких убезпечується суб'єкт, тобто повинні бути наявні дані про ймовірність їх виникнення та можливі збитки.

Механізм страхового захисту в системі економічної безпеки припускає забезпечення її шляхом чіткого функціонування невід'ємних елементів життєдіяльності. У зв'язку із цим актуалізуються дослідження, спрямовані на вивчення й розвиток методології страхування, яка перебуває в тісному зв'язку з питаннями економічної безпеки.

Страховий механізм припускає численність договорів страхування, навіть цілу систему, яка забезпечує компенсацію можливих збитків на різних етапах діяльності підприємства і залежно від роду цієї діяльності. Побудові системи страхування підприємств повинен передувати: аналіз процесів, у яких наявні збитки; оцінка подій, які породжують ці збитки з погляду можливості застосування страхування для їхньої компенсації; оцінка ціни цього страхування й аналіз його ефективності.

Сучасна система страхування не забезпечує належної фінансової підтримки підприємств для вирішення проблем компенсаційного характеру за умов виникнення надзвичайних ситуацій.

Невизначеність ринку й нестійкість ринкового середовища породжують наростання небезпечних явищ у сфері виробництва, що, у свою чергу, може спричинити катастрофи й соціальні катаклізми. У зв'язку з цим проблеми ризику по-новому відбивають всю систему страхування небезпечних об'єктів.

Як показує зарубіжна практика, стійкий розвиток страхового ринку залежить від змін інфраструктури та оцінки рівня менеджменту, а також змін, що відбуваються у внутрішньому і зовнішньому середовищі ринкового господарства.

Страховання з погляду динаміки розвитку має враховувати:

- економічну доцільність, обґрунтованість і вигідність страхування в порівнянні з іншими інструментами управління ризиками (цільові резерви й фонди, компенсація збитку прямо з бюджету й інші), соціально-економічну значимість виду страхування;

- можливості для формування статистичної й інформаційної баз даних;

- прийняття ризиків на страхування, з урахуванням капіталізації й платоспроможності страхових організацій, природи ризиків, розміру можливого збитку, рівня безпеки виробництва, життєдіяльності, інших факторів;

- дотримання принципів обов'язкового страхування;

- достатній рівень купівельної спроможності споживачів страхових послуг;

- наявність відповідної інфраструктури, яка дозволяє забезпечити проведення обов'язкового страхування;

- оцінку наслідків, насамперед соціальних, введення нового виду страхування.

Окремим питанням виступає роль страхування в забезпеченні економічних ризиків підприємництва в умовах недовіри уряду в захисті підприємств від злочинних посягань, корупційних або ж дискримінаційних дій представників органів державної влади.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Потрібно виконати великий обсяг підготовчих заходів, які мають передувати впровадженню нових програм, зокрема вдосконалення розподілу повноважень та процедур прийняття рішень на державному рівні, контроль за виконанням рішень та використанням коштів, вдосконалення методів ведення фінансової звітності підприємств тощо. Тому в ситуації, що склалась, потрібно знайти оптимальне рішення щодо подальшого стимулювання страхування економічних суб'єктів найефективнішим способом.

Окрім того, не можна забувати, що завжди існують ризики, що не підлягають традиційному страхуванню, а тому також існує потреба державної участі в захисті підприємств від цих ризиків. Тож необхідно виробити найоптимальніший спосіб накопичення коштів у спеціальному резервному фонді, а також найефективніші та найпрозоріші процедури здійснення відшкодування. Окрім того, також варто розглянути варіанти заохочення суб'єктів господарювання до участі у фондах взаєм-

ного страхування для того, щоб страхова допомога надавалась їм лише у випадку повного використання коштів цих фондів. Страхування від окремих видів ризику дозволить встановлювати прийнятні для підприємців страхові тарифи й досягти при цьому стабільності страхової системи без залучення державної допомоги.

Не можна забувати і про реалізацію заходів щодо гармонізації страхового законодавства з міжнародними стандартами, нормами й правилами, підготовку, перепідготовку та підвищення професійного рівня фахівців у галузі регулювання й нагляду за страховою діяльністю, страхових організацій та інших суб'єктів страхової справи. Для цього потрібно використати консультативну підтримку й технічне сприяння з боку міжнародних фінансових і інших організацій.

Отже, страхування — це можливість одержання страхувальником відшкодування збитків через настання страхового випадку; зменшення невизначеності; вивільнення коштів для їх ефективнішого використання; можливість використання фахівців страхової компанії для оцінки ризику.

Для покриття збитків від різних втрат потрібні різні організації й механізми фінансування. Те, що підходить для невеликих регулярних втрат, не підходить для втрат середнього й великого масштабу. Незважаючи на те, що вагу й частоту сукупних річних збитків можна прогнозувати, час, коли вони відбудуться, навряд чи можна передбачити. Тому невідомі витрати замінюють на випереджені витрати — на страхову премію.

У сучасній практиці процес страхування охоплює всю сукупність дій, спрямованих на усунення або принаймні зменшення господарчих ризиків. Основною спонукальною причиною, через яку підприємство укладає договір страхування, є передбачувана компенсація втрат у результаті настання страхового випадку. При цьому провідна роль приділяється економічній ефективності страхування, що виникне лише за умови, що в результаті страхових виплат удасться усунути всі негативні економічні наслідки, викликані страховими випадками.

В Україні страхування ризиків господарюючих суб'єктів ще недостатньо розвинене. А ось світовий досвід показує, що розглянутий вид страхування економічно вигідний і найближчим часом повинен стати нормальною практикою роботи підприємств.

Література:

1. Акименко А. Развитие отечественного страхового рынка — шаг к укреплению национальной безопасности Украины // Финансовые услуги. — 2007. — № 5 — 6. — С. 58—60.
2. Журавлєв Ю.М., Секерт И.Г. Страхование и перестрахование: теория и практика. — М.: Изд. центр "АНКИЛ", 2001. — 298 с.
3. Мних М.В. Страхування як механізм надання підприємницької діяльності та соціального захисту населення. — К.: Знання України, 2004. — 428.
4. Страхування: підручник / Керівник авт. колективу і наук, ред. С.С. Осадець. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 599 с.
5. Страхування: теорія та практика: навчально-методичний посібник / Внукова Н.М., Успенко В.І, Временко Л.В. та ін.; За загальною редакцією проф. Внукової Н.М. — Харків: Бурун Книга, 2004.
6. Фурман В.М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: монографія. — К.: КНЕУ, 2005. — С. 47—52.
7. Шумелда Я. Страхування: підручник. — Тернопіль: Джура, 2004. — 396 с.
8. Козьменко О.В. Страхування та страховий ринок: термінологія, законодавство та динаміка розвитку. — Суми: Ділові перспективи, 2006. — 68 с.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2012 р.